

ДИДАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

DIDACTIC APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL STUDENTS IN THE SENSORY-COGNITIVE SPACE

У статті висвітлено основні аспекти дидактичного підходу до розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі. Визначено, що Базовий компонент дошкільної освіти передбачає підготовку дитини до систематичного навчання в умовах Нової української школи (НУШ), тобто формування у неї життєвої компетентності та навчальних навичок: мотивації, саморегуляції, комунікативних вмінь, пізнавальної діяльності. Встановлено, що Базовий компонент дошкільної освіти визначає здатність дитини у сенсорно-пізнавальному просторі як здатність до аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та самоконтролю; використання власних сенсорних систем у логіко-математичній та дослідницькій діяльності, орієнтація сенсорних процесів в органах чуття, сприйняття, увага до пізнання об'єктів навколишнього середовища, диференціація сенсорних норм за уподобаннями щодо форми, розміру, кольору, положення в просторі. Виділено навички дитини, які формуються у процесі логіко-математичної та пізнавальної діяльності. З'ясовано, що завданнями логіко-математичного розвитку є тренування логічних навичок розумової діяльності та вміння розуміти і простежувати причинно-наслідкові зв'язки явищ і робити прості висновки з таких причин. Виокремлено функції засобів навчання у логіко-математичному розвитку дошкільника. Визначено, що велике значення в логіко-математичному розвитку дошкільнят мають дидактичні ігри, а саме у формуванні логіко-математичної компетентності, за допомогою якої діти самостійно пізнають довкілля, можуть застосовувати набуті знання та вміння в практичній діяльності, що розвиває розумові процеси, мовленнєву діяльність, збагачує словниковий запас. Встановлено, що розвиток дошкільника у сенсорно-пізнавальному просторі спрямований на поглиблення змісту дошкільної освіти, формування у дітей пошуково-дослідницьких умінь, базових математичних уявлень, цілісного світогляду та компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Ключові слова: сенсорно-пізнавальний простір, логіко-математичний розвиток,

заклад дошкільної освіти, дошкільник, освітній процес, дидактичні ігри.

The article highlights the main aspects of the didactic approach to preschooler development in the sensory-cognitive space. It was determined that the basic component of preschool education involves preparing a child for systematic learning in the conditions of the New Ukrainian School (NUS), that is, the formation of life competence and learning skills: motivation, self-regulation, communication skills, cognitive activity. It was established that the Basic component of preschool education defines the child's ability in the sensory-cognitive space as the ability to analyze, synthesize, compare, generalize, and self-control; the use of one's own sensory systems in logico-mathematical and research activities, the orientation of sensory processes in the senses, perception, attention to the knowledge of environmental objects, the differentiation of sensory norms according to preferences regarding shape, size, color, position in space. The child's skills, which are formed in the process of logical-mathematical and cognitive activities, are highlighted. It was found that the tasks of logical-mathematical development are the training of logical skills of mental activity and the ability to understand and trace the cause-and-effect relationships of phenomena and draw simple conclusions from such reasons. The functions of teaching aids in the logico-mathematical development of a preschooler are highlighted. It was determined that didactic games are of great importance in the logical-mathematical development of preschoolers, namely in the formation of logical-mathematical competence, with the help of which children independently learn about the environment, can apply the acquired knowledge and skills in practical activities that develop mental processes, speech activity, enriches the vocabulary. It has been established that the development of a preschooler in the sensory-cognitive space is aimed at deepening the content of preschool education, the formation of children's search and research skills, basic mathematical concepts, a holistic worldview and competent behavior in various life situations.

Key words: sensory-cognitive space, logical-mathematical development, preschool education institution, preschooler, educational process, didactic games.

УДК 373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.45>

Маляр Л.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Шикітка Г.М.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми. Дошкільний вік унікальний тим, що в ньому відбувається формування і розвиток особистості, накопичення уявлень про навколишній світ. Це найсприятливіший час для розвитку дитини у сенсорно-пізнавальному просторі, в якому відбувається розвиток сприйняття і формування уявлень про зовнішні властивості предметів: форму, колір, величину, розташування в просторі, запах, смак і т.д. Набуття чуттєвих вражень тісно пов'язане з пізнавальним інтересом кожної дитини до оточення людей, предметів

і природи. Підтримання та розвиток природної цікавості дітей до навколишнього світу, збагачення їх чуттєвого досвіду та розвиток мислення є важливими завданнями вихователів закладів дошкільної освіти (ЗДО).

У сучасних умовах у сфері освіти спостерігається тенденція до створення та застосування інноваційних технологій в навчанні, що передбачає створення та обґрунтування педагогічних технологій для розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі ЗДО. Це питання є актуальним

і потребує детального вивчення з позиції дидактичного підходу реалізації такого процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У наукових колах зацікавленість особливостями розвитку дошкільника у сенсорно-пізнавальному просторі виявляють О. Ємчик, Г. Каракуц, Т. Пагута, І. Підлипняк, Л. Титаренко, Н. Хорошун та інші. Проте, не зважаючи на низку робіт, присвячених розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі, з позиції дидактичного підходу цей процес залишається малодослідженим.

Мета статті полягає у висвітленні основних аспектів дидактичного підходу до розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі.

Виклад основного матеріалу. Базовий компонент дошкільної освіти, як державний стандарт, визначає основні завдання дошкільної освіти – озброїти дитину не тільки системою галузевих знань, а й наукою життя. Суспільство потребує життєздатних, незалежних, практичних, кваліфікованих і творчих людей. Базовий компонент дошкільної освіти передбачає підготовку дитини до систематичного навчання в умовах Нової української школи (НУШ), тобто формування у неї життєвої компетентності та навчальних навичок: мотивації, саморегуляції, комунікативних вмій, пізнавальної діяльності [1, с. 4].

Розвиток пізнавальної уваги є однією з актуальних проблем сучасного освітнього процесу. Як відомо, знання, отримані без інтересу, не приносять користі. Пізнавальний інтерес позиціонується як активна пізнавальна спрямованість, пов'язана з позитивним, емоційно забарвленим ставленням до здобуття знань, задоволення від знань, подолання труднощів, досягнення успіху, самовираження і утвердження особистості, що розвивається.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає здатність дитини у сенсорно-пізнавальному просторі як здатність до аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та самоконтролю; використання власних сенсорних систем у логіко-математичній та дослідницькій діяльності, орієнтація сенсорних процесів в органах чуття, сприйняття, увага до пізнання об'єктів навколишнього середовища, диференціація сенсорних норм за уподобаннями щодо форми, розміру, кольору, положення в просторі. Результатами формування сенсорно-пізнавальних здібностей, таких як використання різноманітних прийомів дослідження, отриманих у взаємодії з дорослими та однолітками, методів раціонального порівняння тощо, є також пізнавальна мотивація дітей, логіко-математичні дослідницькі знання, уміння та навички, які накопичуються дітьми в різних видах діяльності [1, с. 9-10].

Сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька компетентність згідно Базового компонента дошкільної освіти – це здатність дитини використовувати власну сенсорну систему під час

логіко-математичної і дослідницької діяльності [1, с. 10].

Така компетентність характеризує наявність пізнавальних мотивацій, що лежать в основі набутих дітьми логіко-математичних, дослідницьких знань, умій і навичок (аналізу, порівняння, узагальнення, самоконтролю), а також накопиченого пізнавального досвіду, який використовується в різних видах дитячої діяльності в сенсорно-пізнавальному просторі.

Акцентуючи увагу на логіко-математичному розвитку дошкільника у сенсорно-пізнавальному просторі, доцільно відзначити спеціальні дидактичні умови логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку, зокрема це: відсутність примусу; підтримка ігрової атмосфери; перехід від найпростіших форм і способів проведення ігрової діяльності до більш складних [2, с. 205].

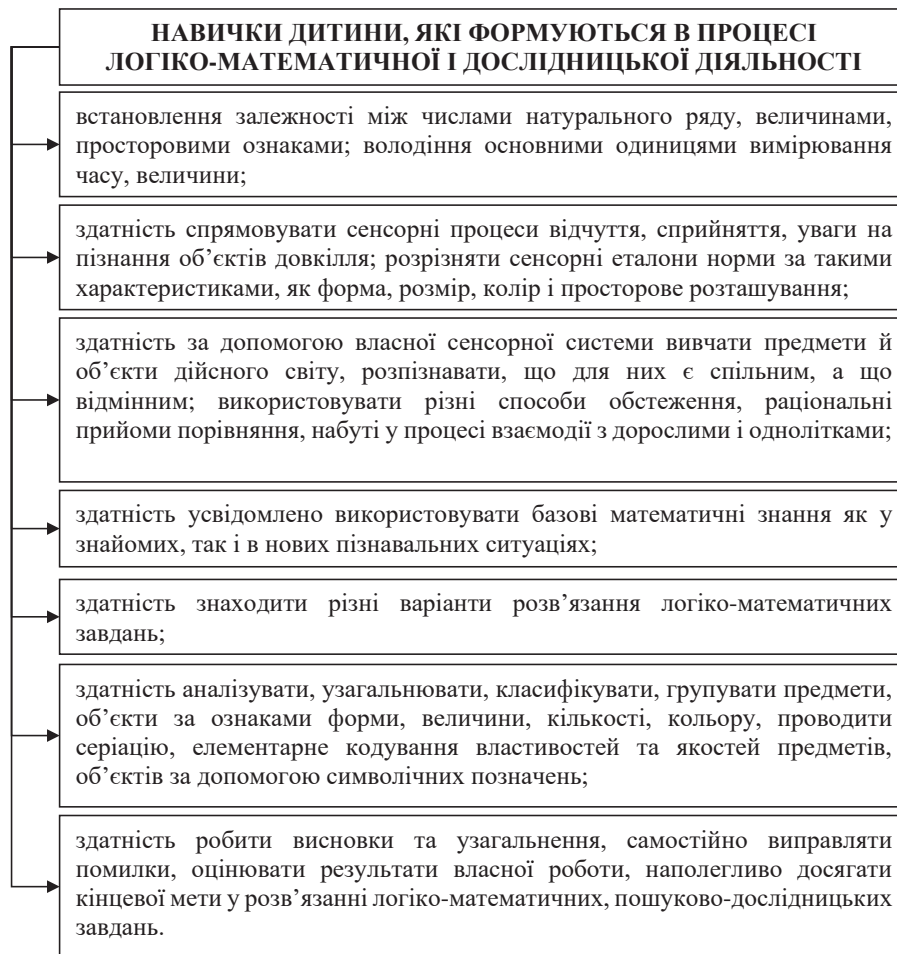
У процесі логіко-математичної та пізнавальної діяльності формується ряд навичок у дитини (рис. 1).

Завданнями логіко-математичного розвитку є тренування логічних навичок розумової діяльності та вміння розуміти і простежувати причинно-наслідкові зв'язки явищ і робити прості висновки з таких причин і взаємозв'язок ефекту. Оскільки математичні знання засвоюються за допомогою логічних методів, логічний і математичний компоненти взаємозалежні. Тільки правильно організована діяльність дітей і вихователів в освітньому процесі забезпечує достатній рівень логіко-математичного розвитку дітей. Всі логіко-математичні уявлення та вміння формуються крок за кроком і поступово на основі виконання математичних і логічних операцій, доступних певним підгрупам дітей. Тому, працюючи з логіко-математичним розвитком дошкільників, необхідно враховувати порядок засвоєння ними логічних операцій [3, с. 195].

У процесі логіко-математичного розвитку дошкільників засоби навчання виконують ряд функцій (рис. 2).

Велике значення в логіко-математичному розвитку дошкільнят мають дидактичні ігри, а саме у формуванні логіко-математичної компетентності, за допомогою якої діти самостійно пізнають довкілля, можуть застосовувати набуті знання та вміння в практичній діяльності, що розвиває розумові процеси, мовленнєву діяльність, збагачує словниковий запас.

Тому ігрова освітня діяльність необхідна і відкриває різноманітні можливості для підготовки до НУШ. За допомогою логіко-математичних ігор можна зробити діяльність дітей цікавою та захоплюючою на творчо-дослідницькому рівні. Вони допомагають дітям застосовувати знання в нових ситуаціях, у тому числі матеріал, отриманий за допомогою певних вправ, і додають різноманітності та цікавості освітньому процесу.

Рис. 1. Навички дитини, які формуються в процесі логіко-математичної і дослідницької діяльності

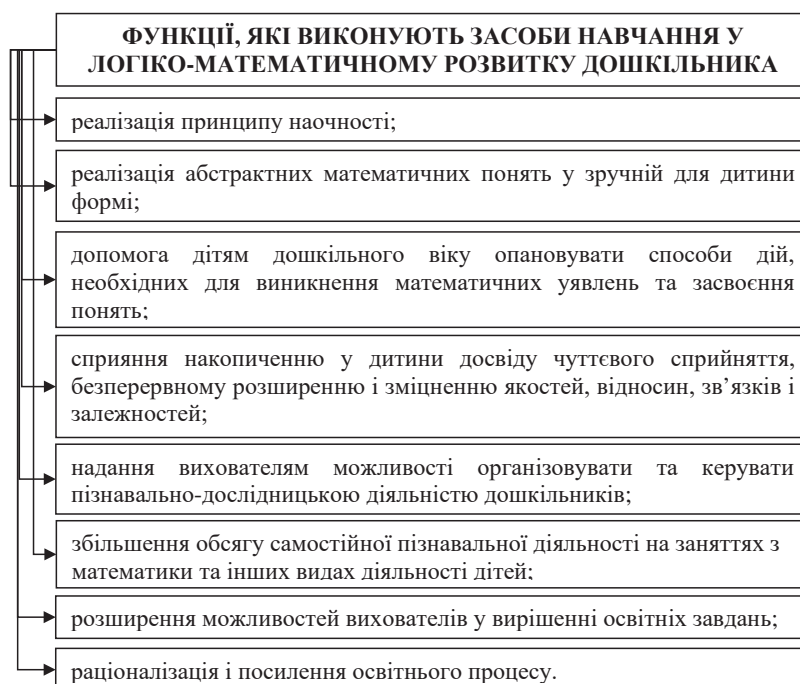
Джерело: сформовано на основі [1, с. 11].

Роль дидактичних ігор у формуванні елементарних математичних уявлень полягає в сприянні засвоєнню дошкільниками знань і вмінь, а також у розвитку у дітей нових пізнавальних мотивів. Дидактичну ігрову систему слід будувати з урахуванням послідовності та складності програмових завдань. Кожна гра повинна будуватися на практичному застосуванні математичних знань, отриманих дітьми на заняттях з математики, забезпечуючи тісний взаємозв'язок двох основних видів навчально-ігрової діяльності [4, с. 163].

Дидактичні ігри поділяються на тематичні, настільні і словесні. Серед дидактичних ігор з особливою логіко-математичною спрямованістю виділяють ігри з числами та цифрами, ігри на просторове орієнтування, ігри з геометричними фігурами, ігри в подорожі в часі, ігри на логічне мислення. Дидактичні ігри є ефективним засобом і методом формування у дітей елементарних математичних уявлень і розвитку логічного мислення дошкільників різного віку. Дидактичні ігри сприяють навчанню, вихованню та розвитку особистості дошкільників [5, с. 28].

Дидактичні ігри та ігрові вправи стимулюють спілкування, тому що в процесі проведення цих ігор стосунки між дітьми, дітьми та батьками, дітьми та вихователями починають набувати більш невимушеного та емоційного характеру. Залучення дітей до ігор має бути добровільним. Йдеться не про нав'язування гри, а про залучення дітей до гри. Діти повинні добре розуміти зміст гри, правила та ідею кожної ігрової ролі. Зміст гри-дійства має відповідати змісту дії в реальних життєвих ситуаціях, щоб основний зміст гри-дії можна було втілити в реальну життєву діяльність. У грі потрібно дотримуватися моральних норм, прийнятих у суспільстві, заснованих на гуманізмі та загальнолюдських цінностях. У грі, особливо при поразці, не можна принижувати гідність учасників. У дошкільному віці закладаються основи уявлень про світ, про предмети і явища дійсності, про певний стиль мислення. Важливо не втрачати час, який дитині природно дається для інтенсивного розвитку.

Обов'язковою частиною дидактичної гри є демонстрація наочності, структури ігрових завдань, правил гри, дій гравців і підсумку.

Рис. 2. Функції, які виконують засоби навчання у логіко-математичному розвитку дошкільника

Джерело: сформовано на основі [2, с. 206].

Вихователі ЗДО можуть використовувати різноманітні дидактичні ігри. Роль дидактичних ігор у сенсорно-пізнавальному вихованні є вирішальною. Адже це навчальна гра, яка допоможе дитині отримати інформацію про навколишній світ і розширити кругозір. Можна з упевненістю визнати, що провідною формою сенсорно-пізнавального виховання є дидактичні ігри. Успішність сенсорного розвитку дітей дошкільного віку забезпечить побудова відповідної системи проведення дидактичних ігор [6, с. 202].

Регулярне використання спеціальної дидактичної ігрової системи поза заняттями з математики невід'язливо сприяє ефективному формуванню у дошкільників математичних умінь і навичок у процесі гри, мислення, конструювання, вимірювання та розв'язування різноманітних логічних задач і навичок. Те, що діти вивчають на уроці математики, вони використовують в ігровій діяльності [4, с. 166].

Педагогічна робота з розвитку логіко-математичних здібностей у дітей полягає у створенні належних умов для формування пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку, яка передбачає практикувати вміння досліджувати, деформувати, експериментувати та моделювати об'єкти різного розміру, кількості та просторового розташування; використовувати розумові маніпуляції і логічні навички; виконувати вимірювання та основні розрахунки.

Створення різних структур покращує уявлення дітей про форму, розмір і простір. Велике значення

у процесі розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі надається принципу взаємодії вихователя і дитини.

Тому найважливішим результатом логіко-математичного розвитку дитини є накопичення певних знань і вмінь, а також розумовий розвиток дитини, формування певних необхідних пізнавальних і розумових здібностей для успішного засвоєння математики та іншого узагальненого змісту. Таким чином, дитина, оволодівши прийомами логічного мислення і математичними навичками, може свідомо використовувати їх не тільки в дошкільному віці, а й протягом усього життя в рамках своєї життєдіяльності в різних сферах [3, с. 195].

Зміст дошкільної освіти у контексті розвитку дошкільника у сенсорно-пізнавальному просторі спрямовується на формування у дітей пошуково-дослідницьких умінь, базових математичних уявлень, цілісного світогляду та компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях. Без спеціального сенсорно-пізнавального виховання дітей раннього та дошкільного віку воно прогресує повільно і не завжди досягає рівня, необхідного для забезпечення подальшого розвитку пізнавальної діяльності дитини, успішного навчання та готовності до всіх видів фізичної та розумової діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, за результатами проведених досліджень виявлено, що розвиток дошкільнят у сенсорно-пізнавальному просторі має важливе значення для їхнього загального розвитку. Зміст такого виховання ґрунтується на засадах

збагачення та поглиблення шляхом розвитку у дітей дошкільного віку здатності до вільного пізнання навколишнього світу. Останні дослідження показують, що успішність розвитку дошкільників у сенсорно-пізнавальному просторі значно підвищується в умовах використання дидактичних ігор. Використання дидактичних ігор з математичним змістом сприяє логіко-математичному розвитку дошкільників. Використання логіко-математичних ігор та застосування інноваційних підходів сприяють розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей і розумових процесів і є сучасними підходами до підготовки дітей до систематичного навчання в умовах НУШ. Систематичне і послідовне використання логіко-математичних ігор, створення відповідного розвивального середовища, активна співпраця батьків і систематична підтримка цієї діяльності надають освітньому процесу в ЗДО ігровий характер, сприяють інтенсивному та гармонійному розвитку дошкільників.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у розкритті особливостей логіко-математичного розвитку дошкільника в сенсорно-пізнавальному просторі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державний стандарт дошкіль-

ної освіти) нова редакція: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021 року № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>

2. Ємчик О. Г. Педагогічні умови логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку. Інноваційна педагогіка. 2021. Випуск 2(32). С. 203-207.

3. Підлипняк І. Ю. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку: особливості освітньо-виховного процесу. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 2. С. 194-197.

4. Карауц Г. М., Титаренко Л. І. Використання дидактичних ігор у процесі формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. Теорія і методика навчання: проблеми та пошуки: збірник наукових праць. 2019. Випуск 16. С. 159-167.

5. Пагута Т. І. Дидактичні ігри як засіб формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку. Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (11-12 червня 2021 року, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка). Чернігів, 2021. С. 27-30.

6. Хорошун Н. В. Дидактичні ігри як засіб розвитку сенсорно-пізнавальної сфери дитини дошкільного віку. Магістерські студії. Альманах. Вип. 21. Херсон. ХДУ, 2021 С. 200-203.